

ČISTI GOVOR SRCA

Zdenka Heršak
Moj život putuje
 Mozaik knjiga
 Zagreb, 2004.

Kada je prije nekoliko godina na novinarsku zamolbu evocirala svoja prva iskustva s dramskim kazalištem, popularna zagrebačka glumica Zdenka Heršak prisjetila se prigode u kojoj je gledala generalnu probu Begovićeve drame *Bez trećega* u HNK-u, s Vikom Podgorskom i Dubravkom Dujšinom u glavnim ulogama. U razgovoru s vršnjakinjama iz baleta Z. Heršak tada je zaključila kako je sve to jako dosadno jer uopće nema glazbe i jer glumci neprestano samo *govore, govore, govore...* Istoga se događaja ponovno spomenula i u zbirci nedavno ukoričenih autobiografskih zapisa *Moj život putuje* koja je, kao i bučno, ali dobro primljena *Divlja sloboda* glumice Anje Šovagović Despot objavljena pod kapom Mozaik knjige i uredničkom palicom Zorana Maljkovića. U doba rečene izvedbe Begovićeve drame, Z. Heršak je, naime, bila baletni volonter u zagrebačkom HNK-u i još kao djevojka nastupala u tadanjim baletnim predstavama s toliko uspjeha da su joj nudili angažman i u bečkom teatru. Iako je zlosretna upala tetiva prekinula njezinu plesnu karijeru, ona joj je, s druge strane, istodobno predodredila i burnu glumačku sud-

binu. Ne čudi stoga što će kasnije, upravo s humorom po kojemu će brojni gledatelji, kolege i prijatelji pamti ti Zdenku, isticati kako joj je noga zapečatila život.

Već je u uvodnim rečenicama Predgovora svome pustolovnome putovanju u prošlost, kako onu životnu, tako i onu kazališnu, autorica najavila da u rukama drži mo knjigu koja želi biti *čisti govor srca* te pripremila čitatelja za otvoren, razgoličen i necenzuriran ispovjedni glas koji će ga zapljuskivati sa svake stranice njezine po mnogočemu zanimljive životne priče. O svome djetinjstvu na zagrebačkoj Savici kakva živi još samo u sjećanjima, o brojnim dogodovštinama sa snimanja filmova ili "škercima" s i izvan kazališnih proba, o poznatim i manje poznatim redateljima, glumcima i uopće ličnostima iz javnoga života ili o desetogodišnjem pripadanju pokretu Hare Krišna, Z. Heršak govori nesputano, bez ustručavanja i bez podilaženja ikomu, katkada sentimentalno ili ironično, katkada ljutito ili iz povrijeđenog osjećaja pravde, ali uvijek odvažno, nepredvidivo i pomalo pomaknuto, kakav je uostalom bio i njezin život, kakva Zdenka uostalom i izrasta pred nama kada proči-

tamo posljednji redak. Bilo da je riječ o Zdenki kćeri i sestri, Zdenki supruzi i majci, Zdenki prijateljici i kolegici, Zdenki filmskoj i kazališnoj glumici ili napokon, s obzirom na opus koji je posljednjih godina nanizala, Zdenki spisateljici. No autobiografsko štivo *Moj život putuje* razlikuje se od njezinih dosad objavljenih autorskih iskoraka jer oni većim dijelom pripadaju sferi fikcionalnoga: radi se o zbirci dramskih tekstova *Jedan kišni oblak* (Zagreb, 1998.) u kojoj su objavljene drame *Na splavi*, *Titanic*, *U staklenom dvorcu na Mjesecu*, *Jedan kišni oblak*, *Jada Bharata* i *Izmišljeni intervju*, knjizi aforizama *To što i ptice pjevaju* (Zagreb, 2001.) za koju najavljuje i skorašnje novo, prošireno izdanje, te o zbirci *Dječji igrokazi – Kako se stvara predstava* (Zagreb, 2004.). Konačno, ovakvo nizanje biografskih podataka ne bi bilo potpuno kada ne bismo napomenuli da se Heršak okušala i kao redateljica te da već godinama vodi kazališnu radionicu u okviru koje priređuje predstave i bavi se različitim aspektima glumačke edukacije.

U putovanju kroz svoj život Heršak će se, međutim, osloboditi okova kronološkoga nizanja događaja, redovito pretpostavljajući emociju faktografiji, a snažnu osobnu vizuru godinama te će ključne momente svoga ži-vota vezivati za jake doživljaje i duševne preokrete: *godine nikad nisam mogla pamtit*i, naglasit će. Prvi dio njezina četverodijelna razotkrivanja oku javnosti, *Bližnji*, posvećen je onom najužem krugu ljudi koji su na ovaj ili onaj način participirali u njezinom privatnom životu. U prvi plan istaknut je njezin odnos prema roditeljima, trima supruzima te sinovima Darku i Andreju, ali i sestri koja je Zdenki spasila život kada joj je bilo samo šest godina. Dok je bila djevojčica, otac Milan pisao je budnice i drame koje su se potom izvodile ispred roditeljske kuće pa je i to možda usmjerilo njezin život prema kazališno-filmskim vodama. S druge strane, saznat ćemo i da je jedan sin teško podnosio majčine glumačke nastupe jer mu je u ulogama koje je tumačila uvijek nešto smetalo. Govoreći o Dječjem carstvu i pjevačkom nastupu na radiju, prisjetit će se i svoga prvoga susreta s Titom Strozijem – prvi je radionastup male Zdenke zbog njezine prevelike treme propao, no u odijelu i s cvijetom u zupčuku iz dječjeg je očišta Strozzi podsjećao na kakvog hollywoodskog junaka. O Stroziju će ponovno pisati u sklopu poglavlja o kazalištarcima koji su na nju ostavili dublji trag, u poglavlju *Iza zastora* koje, kako uostalom kazuje i njegov naslov, ponajprije prati Zdenkina kazališna i filmska iskustva. Ovaj put u Zdenkin spisateljski fokus dolazi Strozzijeva paćenička poslijeratna sudbina, ali i Strozzijeva pede-

seta obljetnica kazališnoga rada (u kazalištu Komedija!) i priznanje koje su mu odali gledatelji i kolege: *Govorilo se da su cio dan prevozili darove i cvijeće u njegov stan*. O Branku Gavelli Heršak s istinskim poštovanjem govori kao o velikome učitelju i pedagogu koji je više držao do edukacijskog procesa nego do ishoda same predstave, a na anegdotama iz glumačke prakse oprimjeruje Gavellino polaganje naglaska na izgovaranje riječi koju je smatrao kotačem zamašnjakom svih scenskih zbivanja. Upravo će na Gavellinu primjeru autorica istaknuti osobinu koja po njezinome sudu danas nedostaje zamjetnome broju redatelja – Gavella nikada nije ostavio glumca bespomoćnog ili prepuštenog samome sebi, jer je znao raditi s glumcima, znao ih je voditi i usmjeravati. S Gavellom je Z. Heršak često surađivala, s obzirom da je nakon kraćih angažmana u Rijeci, poduzeću Jadran-film u Zagrebu te potom u šibenskom i dubrovačkom kazalištu, od samog osnutka bila članica ansambla novopokrenutoga Zagrebačkoga dramskoga kazališta. U današnjoj Gavelli Z. Heršak ostala je do svoga umirovljenja, ostvarujući ipak i mnoge nastupe u drugim kazalištima i glumačkim druženjima (Teatar ITD, Satiričko kazalište Kerempuh, Narodno kazalište u Zadru, Kazališna družina Akter, Komorni teatar klasike). Niz je uloga Z. Heršak odigrala i u televizijskim dramama i serijama (*Bunda*, *Štrudla za ručak*, *U pozadini*, *Mallo misto*) i filmovima (*Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja*, *Deps*, *Kužiš*, *stari moj*, *Seljačka buna*, *Hoću živjeti*, *Luda kuća*, *Ne daj se*, *Floki!*) te u radiodramskome programu Radio Zagreba. Među njezina zapaženija ostvarenja u matičnom kazalištu svakako treba ubrojiti interpretacije Curleyjeve žene J. Steinbecka (*O miševima i ljudima*), O'Neillove Core (*I leđar dođe*), Mrožekove Eleonore (*Tango*), Horváthove Valerije (*Priče iz bečke šume*), Feldmanove Majorice Beregry (*U pozadini*), Čehovljeve Babakine (*Ivanov*), Berte D. Jelačića Bužimskog (*Surove kazališne priče*) ili O'Caseyjeve Bessie Burgess (*Plug i zvijezde*), a uvijek je blistala i u ulogama Feydeauovih junakinja. Kao najdraže role, međutim, obično ističe Helenu u *Žrtvovanoj Heleni* W. Hildesheimer (Komorni teatar klasike), a osobito više puta nagrađivanu i rado gledanu Mariolu u *Gle, kako lijepo dan počinje* Z. Bajsica. Tu je predstavu dugo igrala s Fabijanom Šovagovićem pa piše i o njemu, i kao glumačkom partneru i kao čovjeku s kojim je (pre)živjela brojne dogodovštine na turneji trupe *D. I. I. – Dokle ide, ide!*, pod čijim je okriljem *Dan* izvođen. Poglavlje *Iza zastora* vrvi pričicama o pozitivnim i negativnim, kazališnim i nekazališnim iskustvima s nizom redatelja (R. Gr-

lić, J. Menzel, V. Mimica), glumaca (J. Seymour, Lj. Tađić) i pisaca (Č. Prica), ali i političara (Josip Broz), o raznolikim, katkad i nemogućim uvjetima snimanja, o nastupima u drugim kazalištima te o turnejama unutar i izvan hrvatskih granica.

Šira javnost Zdenku Heršak ponajprije pamti kao interpretatoricu komičnih uloga, ali komičarku "tužna srca" i "nasmiješene tuge" – tako je se, naime, uvriježilo zvati po novinskim prikazima i kritikama – koja u smiješnome uspješno pronalazi tragično, a u tragičnome smiješno. Doduše, Z. Heršak žali se da je zbog atraktivnog izgleda ni redatelji ni kritika isprva nisu doživljavali kao ozbiljnu glumicu. Redatelji su je, piše, "skidali" i dodjeljivali joj uloge problematičnih ženski koje pokazuju noge i dekolte, a kritika je papagajski ponavljala kako je "Zdenka Heršak opet bila lijepa", nikada studoznije ne pristupajući njezinu radu na ulozi. Interpretacije Zdenke Heršak također će ostati upamćene i po njezinome osebjnome smislu za pojedinosti. Heršak je iz proturječnosti upisane u lik nastojala izvući stanoviti detalj – *šarafic* – kojime bi iznenadila publiku, učinila svoja lica životno uvjerljivima i punokrvnima, gradeći na tome redovito drukčiju i pomaknutu ulogu u odnosu na prijašnja tumačenja. Kao jedna takva neobična, ali i nešvaćena uloga navodi se njezina kraljica Gertruda s Dubrovačkih ljetnih igara. Te je 1982. godine *Hamleta* režirao Menzel, a kako je on u ulozi Gertrude zamislio glumicu sposobnu učiniti iskorak, Heršakica se nametnula kao logičan izbor. Ona je kraljicu igrala kao ženu od krvi i mesa, kao domaćicu kojom kralj manipulira, kao osobu koja se u prizoru Ofelijina pogreba spotiče, koja šmrče i plače i briše nos u plahu. Upravo je potonje unižavanje izazvalo najviše negodovanja gledateljstva. No, još je jedan razlog zbog kojeg su redatelji u podjeli voljeli imati Zdenku Heršak – ona, naime nikada nije pravila veliku razliku između tzv. velikih i malih uloga pa je u nekim "minijaturama" ostvarila briljantne epizode. Takva je bila i njezina Bara u TV seriji *Putovanje u Vučjak* u kojoj je prvi put po službenome zadatku progovorila kajkavski. Činjenica da se zagrebački govor u vrijeme njezina glumačkoga stasanja teško probijao do pozornice također je u Zdenki, rođenoj Zagrepčanki, izazivala otpor, ponukavši je da se pozabavi i nekim općim problemima scenskoga govora.

Kad je riječ o memoarskim knjigama kazališnih umjetnika, u ovom slučaju glumice, neosporna je činjenica koju u pogovoru osobito naglašava teatrologinja Ana Lederer: ovakvi su radovi od iznimnog značenja za ispisivanje domaće kazališne povijesti, naročito kada propituju probleme glumačke umjetnosti s kojima su se

glumci osobno susretali tijekom profesionalne karijere. Tako će i Zdenka Heršak progovoriti o nekim svojim glumačkim traženjima i nedoumicama, bilo da je riječ o stupnju identifikacije s ulogom, suodnosu unutarnje i tjelesne ekspresije ili osobinama koje glumca privlače ili odbijaju od nekoga redatelja i scenskoga partnera. Ponekad zavirivanja u ozračje i događaje iza i izvan pozornice graniče s voajerizmom i nisu osobito vrijedna bilježenja i kazališnog pamćenja, ali je zato neusporediva vrijednost pojedinosti koje bi se možda zauvijek izgubile da nema ovakvih zapisa, poput vlasulje od crno obojene rafije koja šušti i prelijeva se u srebro kako bi dočarala čudesnu kosu ljepotice Beliste za predstavu *Ljubav don Perlimplina sa Belistom* F. G. Lorce.

Poglavlje *Staze sudbine* svjedok je najveće mijene u životu Zdenke Heršak čiji je životni stil oscilirao od kretanja u najelitnijim društvenim krugovima, kupovanja luksuzne odjeće, boravka u ekskluzivnim zagrebačkim hotelima u razdoblju kada je bilo "in", kako stoji u jednom intervjuu, biti viđen u Zdenkinu društvu, do razdoblja svojevrsne izolacije tijekom kojega je stubokom promijenila životne navike, udaljila se od nekadašnjega društva i posvetila se duhovnom životu, prvenstveno na pozadini pokreta Hare Krišne i vegetarijanske filozofije življenja.

Prosvjedni naslov četvrtog, posljednjeg poglavlja knjige *Iz lijevoga ugla* znakovito intonira tematiku na koju se usredotočuje: od zaborava kojemu su prepušteni čitavi glumački naraštaji preko niskih mirovina do rasprava na temu stanja u suvremenoj kazališnoj i filmskoj produkciji. Kako Z. Heršak gleda na sadržajni i idejni kompleks suvremenog hrvatskog filma, kako sudi o kazališnoj poetici koja se oslanja na vanjsku ekspresiju, tjelesnu uvježbanost, nasilje i pretjerano iskazivanje seksualnosti i što bi odgovorila da je netko upita može li kazalište ispravljati društvene zablude, zapisano je na završnim stranicama ove doista jedinstvene ispovijesti.

Ovisno o individualnim afinitetima, napose prema kazališnoj umjetnosti, *zapisana* inačica autoričine životne priče može pobuđivati manje ili veće zanimanje, no teško da će njezin neposredan, borben i jezičav diskurs ikoga ostaviti ravnodušnim. Nekonvencionalna, hrabra i spremna krenuti težim putem ako je on uvjet osobne slobode – što se i u glumačkome i u životnome smislu može prevesti kao odbijanje uloga koje bi se kosile s njezinim životnim načelima – Z. Heršak uporno je nastojala ostati dosljedna sebi i kao glumica i kao žena i kao spisateljica, pa se to očituje i u rukopisnom tkivu njezina života što putuje.